

קטעים מתוך הצחוק / ברגסון

הקומי לא קיים מחוץ לטווח האנושי. דוממים או בעלי חיים יעוררו צחוק רק אם יהיה להם דמיון לבני אדם. (האנשה)

ה צחוק מלווה בחוסר רגישות. האיוב הגדול ביותר של הצחוק הוא הרגש. לא נוכל לצחוק על דמות שמעוררת בנו חיבה או רחמים. כאשר פעולות אנושיות מורחקות מרגש הן יהפכו למצחיקות ומכניות. הקומי פונה אל השכל הישר. הדרמה הופכת לקומדיה כאשר אנחנו מתרחקים ומתבוננים מהצד. במילים אחרות יש צורך בהרדמה כללית ללב ופנייה לשכל.

הצחוק זקוק להדד, לקבוצה. קל יותר לצחוק כשנמצאים בקבוצה. הצחוק מדבק בצוותא. כדי להבין את ההומור יש לשים אותו בסביבה החברתית הטבעית שלו ויש להגדיר את התפקיד שלו- תפקיד חברתי. חייבת להיות לצחוק משמעות חברתית. מכאן הקושי לתרגם בדיחות משפה אחת לשפה אחרת ומתרבות אחת לתרבות אחרת שכן הבדיחות מתייחסות למנהגים ורעיונות שאופייניים לחברה מסויימת.

הקומי נוצר כאשר קבוצה של אנשים ממקדת את תשומת הלב בדמות או דמויות שהם חלק מהחברה, ואותה קבוצה מדחיקה את הרגש ומשתמשת בשכל.

הצחוק מתעורר כאשר בצידו של זרם החיים, מופיעים הנוקשות המכנית והאוטומטיות. הקומי נוצר במקום שאין האדם מסתגל לחיים, שוקט על שמריו ומתנהג כאוטומט ונוצר ניגוד בינו לבין המציאות. לדוגמא- כשרואים אדם נופל אנחנו צוחקים עליו שנפל מבלי שהתכוון לכך. היה בדרכו מכשול, אך הוא לא שם לב והמשיך לבצע את אותה הפעולה למרות שהתנאים דרשו אחרת. האישי גילה נוקשות מיכנית במקום שהייתה נחוצה דווקא גמישות.

יש חסכים שמונעים מהדמות להתגמש למציאות:
חסכים פיזיים כגון נכות או מחלה.
חסכים נפשיים כגון פיגור או מחלת נפש.
חסכים באופי כגון חוסר הסתגלות חברתית, קמצנות או היפוכונדריה.

בקריקטורה יש הגזמה של החסכים. הארה על העיוות שאיננו בולט והגזמה שלו. כדי שההגזמה תהייה קומית אסור שהיא תהייה המטרה אלא רק האמצעי שבו משתמש היוצר כדי להביע את העיוות הקומי.

הג'סטות והתנועות של הגוף האנושי מעוררות צחוק באותו היחס שהגוף מזכיר מכונה. מצד שני אותה הדמות שאבריה נוקשים כמכונה חייבת להשאר אנושית. במילים אחרות הדמות הקומית כמכונה אנושית שמתנהגת באופן אוטומטי ובלתי מתגמש. (לדוג': מרצה שבזמן ההרצאה יש לו תנועה מסויימת שהוא חוזר עליה בהיסח הדעת בהפסקות קבועות. הקהל ער לתנועה הזו והקשב שלו נפגם. הוא יודע שהתנועה תבוא עוד לפני שהיא מתבצעת וכשהיא מגיעה הקהל צוחק.)

הדמות הקומית לא מודעת לגיחוך שהיא מעוררת.

כדי להבין מה מצחיק אותנו אפשר לסווג את האפקטים הקומיים בקומדיה לשלוש קטיגוריות:
* קומי שמקורו במצב.
* קומי במילים.
* קומי שמקורו באופי.

המצב הקומי

המצב הקומי נוצר כאשר בתוך סדרה של מאורעות חוזרת ונשנית תמונה אחת, אם בין אותן דמויות או בין דמויות שונות. (לדוג' לעיתים נשנית אותה תמונה אצל האדונים ואצל המשרתים).

ב'חזרה הקומית' יש רעיון שבא לידי ביטוי וכשחוסמים את דרכו הוא חוזר ועולה ללא הרף כמו קפיץ מתוח. (לדוג': במחזה החולה המדומה מאת מולייר, מר פורגון שנעלב מההשמצות כלפי תורת הרפואה, שופך על ארגן שפע של איומים לגבי מחלות, ובכל פעם שארגן קם מכסאו כמתכוון לסתום את פיו של מר פורגון, הוא נעלם לרגע ומיד נדחף כקפיץ, חוזר ועולה על הבמה ובפיו קללה חדשה.

'הפיכת הסדר'; נוצרת קומיות כאשר הסדר במאורע מתהפך והתפקידים בו מתחלפים. (לדוג' דמות שנופלת בפח אותו תיכננה להפיל מישהו אחר.)

'השתלבות הסדרות'; ההשתלבות מוגדרת כנסיבה קומית השייכת בעת ובעונה אחת לשתי סדרות של מאורעות, שאינן תלויות זו בזו, והיא נשמעת בה בעת לשתי פנים שונות. ההשתלבות נוצרת כאשר אחת הדמויות שמכירה היטב את הנורמות בתוך סדרה אחת של מאורעות, נקלעת לסדרה אחרת. המצב קומי כי הוא מראה שתי סדרות עצמאיות שנזדמנו יחד במקרה. כלומר ההשתלבות של שתי סדרות עצמאיות מביאה לתוצאה קומית. (לדוג': במחזה פיגמליון מאת ברנרד שאו, מזדמנת לייזה דוליטל לתוך עולם שזר לה לחלוטין. ההתמודדות שלה עם עולם זה בעזרת דרך חשיבה והתנהגות שמתאימה לעולם שבו היא חונכה וגדלה יוצרת את הקומיות, יחד עם התגובות של עולם החברה הגבוהה אליה.)

הקומי במילים

הפיכת סדר מילים כדי לקבל מובן אחר. (לדוג': באחת הקומדיות של לאביש קוראת אחת הדמויות אל הדייר בקומה העליונה, שלכלך את המרפסת שלה: "למה זורק אתה אפר מקטרתך לתוך המרפסת שלי?" והדייר עונה לו: "למה שם אתה את המרפסת שלך מתחת למקטרת?")

הקומיות נוצרת על ידי משחק מילים או לשון נופל על לשון. כלומר לוקחים תבנית לשונית ואז משנים את משמעותה וזאת כדי להשיג משמעות כפולה. כמו כן ניתן לערבב בין מילים שונות שיש להן צליל דומה. ניתן גם לשחק במובנים שונים שיש לאותה המילה או ביטוי לשוני.

ניתן לטפל בנושא בשפה 'לא מתאימה', לדוג'- שימוש בשפה גבוהה ומליצית כשבאים לטפל בנושא פחות ערך. בקומי קיימת הפרזה והיא חלה על המדבר על דברים פחותים כאלו היו חשובים.

הקומי שבאופי

הסיבות לצחוק הן המגרעות שקיימות באופי, שעושות את הדמות למגוחכת. המגרעת היא חיצונית כמסגרת בה מקובעת הדמות ולכן הדמות נוקשה ובלתי גמישה.

מגרעותיו של הזולת מצחיקות אותנו, יותר בגלל האנטי-חברתיות שלהן מאשר החוסר מוסריות שלהן. הצחוק מעניש את הדמות על מידותיה הרעות והאנטי-חברתיות.

הדמות הקומית יכולה להיות מוסרית, בעלת מידה טובה שאינה גמישה, הנוקשות היא הפסולה בעיני החברה.

המחזאי מבודד את המגרעת בתוך נפשה של הדמות, ומעצב את אותה המגרעת כטפיל בעל קיום עצמאי. אותה התכונה מונעת מהדמות לבוא במגע עם

יתר התכונות והרגשות שקיימות בה. קשיחותה של תכונה זו מניעה את הדמות כבובה על חוט.

לבוש ותחפושת כאמצעים קומיים

הלבוש של הדמות עוזר בעיצוב הקומי שלה; לדוג' דמות שמתלבשת לא בהתאם לגילה, או למעמדה החברתי, או למקצוע שלה, או לתקופה שלה וכו'.

הטקסים החברתיים והדתיים יכולים לשמש כרקע למצבים קומיים. הטקסים לחברה דומים לתפקיד הבגדים עבור בני האדם. אם מפרידים אותם מהדימוי החברתי שלהם הרי שהם הופכים להיות מגוחכים.

המאפיינים הנוקשים והפורמליים של הטקסים השונים מתאימים להדגמה של הדימוי המכני. ברגע שאנו 'שוכחים' את המטרה המקורית של הטקס, אלו שנוטלים בו חלק נדמים כבובות שמופעלות על ידי חוטים. הפעולות שלהן נושאות אופי מכני ואוטומאטי.

גם 'תחפושות' בטבע עשויות להיות קומיות, טבע שהשפיעו עליו בצורה מלאכותית. (לדוג': בעליזה בארץ הפלאות, חיילי הקלף צובעים שיחי שושנים באדום מפחד שהמלכה תצווה לכרות את ראשם כשתראה שהשושנים לבנות.)